

پیشنهاد طرح مستند

عنوان طرح:

کوچ و تمدن از نوع ایرانی: پژوهشی در تعامل جوامع متحرک و یکجانشین ایرانی در گذشته و حال

هدف:

نقش کوچ بعنوان پدیده‌ای فراتاریخی^۱ که همواره به اشکال مختلف در شکل‌گیری فرهنگ و تمدن ایرانی دخیل بوده، غالباً مورد بی‌توجهی قرار گرفته است؛ در نتیجه بسیاری از الگوهای توسعه و شهری‌شدن وارد شده از غرب مستقیماً پذیرفته و به شرایط ایرانی تحمیل می‌شود. این تحقیق می‌خواهد به معماران، طراحان شهری، برنامه‌ریزان شهری و روستایی و تصمیم‌گیرندگان توسعه منطقه‌ای و ملی پیام‌دهد که به گونه‌های تاریخی تعامل کوچ و یکجانشینی در منطقه بعنوان مراجع زنده‌ای برای الگوهای پایدار شهری شدن و توسعه بنگرند.

شرح:

رویکردی که در این تحقیق پیشنهاد می‌شود بر مبنای اهمیت بررسی نقش جوامع کوچنده و مهاجر در تاریخ شکل‌گیری و تکامل مجتمع‌های زیستی اعم از شهری و روستایی در تاریخ و جغرافیای فلات ایران می‌باشد. جابجایی‌های جمعیتی در اقلیم خشک و نیمه‌خشک فلات ایران و در شرایط عدم ثبات ژئوپلیتیک این منطقه از جمله راهبردهای مهم برای تطابق با محیط و در نتیجه از عوامل تاثیرگذار در توسعه مجتمع‌های زیستی بوده و هستند. از انواع تاریخی این جابجایی‌ها می‌توان به کوچ عشایر و کولی‌ها و همچنین مهاجرت‌های داخلی و خارجی اشاره کرد. از انواع امروزی این جابجایی‌ها نیز مهاجرت‌های پیچیده و روزافزون بین شهرها و روستاها، مهاجرت‌های فرامرزی و ترامرزی^۲ و ارتباطات مجازی از راه دور قابل بررسی است.

الگوی تاریخی (جوامع دوشکلی):

بنا بر مطالعات تاریخی م.ب.روتون و فردریک بارفیلد از زمانهای بسیار دور در غرب آسیا و در فلات ایران حضور عشایر بز و گوسفنددار در کنار جوامع یکجانشین تشکیل جوامع دوشکلی یا دایمورفیک می‌داده که وجه مشخصه آن در تداخل جغرافیایی این دو شیوه زندگی و تعامل تنگاتنگ آندو در ترکیبی از تقابل و هم‌زیستی بوده. علت این امر آن بوده که مراتع این عشایر بر خلاف عشایر شتردار عرب یا مغول‌های اسب‌دار، بسیار نزدیک به زمینهای قابل کشت و در نتیجه در ترکیب فضایی، اجتماعی و سیاسی پیوسته‌ای با کانون‌های تمدن یکجانشینی استقرار یافته‌اند. این دو گروه بدلیل نیاز عشایر به محصولات کشاورزی و بازارهای شهری، و همچنین لزوم استفاده از پس‌چر زمین‌های کشاورزی و بازماندن کود دامها برای این زمین‌ها در برخی فصول همزیستی مسالمت‌آمیز داشته و در باقی ایام بدلیل تهدید چراندن دام عشایر در کشت سبز و یا خطر گسترش زمین‌های کشاورزی به قیمت اشغال مراتع، تقابل‌آمیز بوده است.

¹ Transhistorical analytical concept مفهوم تحلیلی که صرفاً متعلق به دوره تاریخی خاصی نیست

² Transnational migration

روتون در این میان به نقش گروه‌هایی از مردم اشاره می‌کند که بصورت «تراشه‌های قبیله‌ای» بدلائیل مختلف از جوامع کوچنده و یکجانشین رانده شده و از لحاظ فضایی، اجتماعی و سیاسی در بین این دو جامعه سرگردان بوده‌اند. این «عناصر شبه‌اجتماعی» خصوصاً هنگام پیروی از رهبر مشترکی که ممکن است خود از جوامع کوچنده، یکجانشین، یا حتی تاجران بوده باشد، نقشی بزرگتر از آنچه از تعداد محدودشان انتظار می‌رود در شکل‌دهی به تاریخ ایفا کرده‌اند. شاید بتوان علت این امر را در برخورداری این گروه‌ها از «عصبیت» بالا دانست که به تعریف ابن‌خلدون همان همبستگی قبیله‌ای و طبیعت اصیل بشری است که در جوامع یکجانشین تحلیل رفته و به زردی می‌گراید. جیمز اسکات اشاره می‌کند که شاید دیوار چین به همان اندازه که برای محافظت تمدن از قبایل کوچنده بوده، برای جلوگیری از فرار مردم از خراجگذاری به دولتهای مرکزی و زندگی سخت شهری بوده است.

وضعیت حاضر (مهاجرت، شهری‌شدن، جهانی‌شدن):

در حال حاضر در حالی که شهرنشینی به وجه غالب حضور بشر روی کره زمین تبدیل شده و روند جهانی‌شدن روزبروز سرعت بیشتری می‌گیرد، جابجایی‌های جمعیت ابعاد و اشکال بی‌سابقه‌ای یافته است. همراه با تسریع جابجایی کالا و سرمایه در شبکه جهانی شده‌ای از شهرها، روند فزاینده مهاجرت‌های ترامریزی به عنوان یکی از اشکال نوپای جابجایی جمعیت، نیاز به بررسی اثرات این جابجایی‌ها را روی این شهرها مهم‌تر می‌سازد. اشکال حلقوی و رفت و برگشتی این جابجایی‌ها در شبکه‌ای از مراکز یکجانشینی شباهت‌های زیادی به حرکت تراشه‌های قبیله‌ای در فضای بینابینی گذشته دارد، بدین ترتیب که این جوامع نیز از لحاظ فضایی، فرهنگی، و سیاسی در حالتی بینابینی زندگی می‌کنند.^۳

به گفته ژیل دلوز و فلیکس گوتاری مهاجر کسی است که با قلمروزدایی^۴ از یک مکان، در مکان جدیدی قلمروگزینی^۵ می‌کند؛ در حالیکه کوچنده ماهیتاً قلمروزدایی شده باقی می‌ماند. بنابراین شاید بتوان این افراد را به جای شهروندان موقت این شهرها، کوچ‌نشینان جهانی خواند. در این صورت برای بازگرداندن تعادل تاریخی بین کوچ و تمدن به این منطقه درس‌های فراوانی است که می‌توان از تعامل این دو در جوامع دوشکلی گذشته برای استفاده حرفه‌مندان معماری، شهرسازی و توسعه گرفت.

فیلم مستند:

این فیلم به موضوعات زیر می‌پردازد:

▪ جایگاه کوچ در تاریخ و جغرافیای ایران و جهان (صفی‌نژاد، شهشهانی، وهرام)، پیران، دره‌شوری

– ابن‌خلدون: بدو و شهری، عصبیت (رفیع‌پور یا ابن‌خلدون‌شناسان)

– تاریخ حکومتی ایران تا زمان پهلوی (تخت جمشید، ...)

– شرایط عدم تعادل/عدم ثبات اقلیمی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی در ایران (تقی‌فرور، روی بنکی، صفی‌نژاد)

– دلوز و گوتاری: نومادولوژی و ماشین جنگی، قلمروزدایی، فضای نرم و فضای مختصات‌دار/شخم خورده

– مالتوس و انقلاب سبز صنعتی-کشاورزی

³ 'Middling populations' (Conradson and Latham 2005)

⁴ Deterritorialisation

⁵ Reterritorialisation

- روتون: جوامع دوشکلی، تراشه‌های قبیله‌ای، عنصر میان‌اجتماعی، رهبر میان‌اجتماعی (خراجگزاران تخت جمشید، کوروش، آغامحمدخان، تموچین)
- جیمز اسکات: کوه‌نشینان و جلگه‌نشینان، تمدن و سواد، دیوار چین
- بارفیلد: انواع کوچنده و مشخصات کوچندگان بز و گوسفنددار
- کولی‌ها، شکارچی-گردآورندگان و ...
- کوچندگان/عشایر امروز ایران در مواجهه با مدرنیزاسیون و شهری‌شدن (تقی فرور، اکبری،)
 - روند مدرنیزاسیون و شهری‌شدن ایران و تهران (مدنی‌پور، پیران)
 - بیابانزایی و مراتع، رشد شهری و فشار بر قلمروهای عشایری
 - تشکیل دولت مدرن مرکزی در ایران، قلع و قمع ملوک‌الطوایف و اصلاحات ارضی (نمودار زمانی و گزارش سنستا)
 - بارث: سرریز جمعیت عشایری در مراکز یکجانشینی،
 - جمعیت مطلق و نسبی عشایر در برابر یکجانشینان ایران،
 - نرخ باروری و مرگ و میر نوزادان در ایل بهمئی (افشارنادری، صفی‌نژاد)
 - برنامه‌های تخته‌قاپو، آموزش عشایر، اسکان (بهمن‌بیگی، فرور، عشایر در سطوح مختلف ایلی، راش‌های سنستا)
 - اشاره به برنامه‌های سنستا و منشور حقوق جوامع بومی
- مهاجرت، جهانی‌شدن و کوچ‌گرایی جهانی
 - رکورد مهاجرت از بی‌بی‌سی
 - جهانی‌شدن و جابجایی کالا، پول و نیروی کار
 - مهاجرت ترامرزی / حلقوی و موقت، برد برد برد
 - شبکه شهرهای جهانی
 - مناطق یادگیری
 - مهاجرین ایرانی دوران مدرن در سه موج
 - مهاجرین دیگر کشورها در ایران (خصوصا افغان‌ها)
 - صفوی و تاریخ کوچ ترامرزی ایرانیان
 - مصاحبه با مهاجرین ترامرزی مختلف (بعضی با پیشینه عشایری)
- نمونه‌هایی از نقش کوچندگان جهانی در تاریخ مدرن ایران و جهان
 - توسعه و مهاجرت: فرار مغزها/گردش مغزها/باز یافت مغزها
 - وجوه ارسالی مهاجرین، سرمایه‌گذاری، کار آفرینی/کارگشایی

▪ کوچ و تمدن در مواجهه با بلایا

- فیلم باد صبا
- زلزله بم
- حملات مغول و عرب
- سیاست ترامیزی و سلطان گوجه‌فرنگی
- عدم ثبات سیاسی و کم شدن خرید مبلمان (نمودار شاهرودی)

▪ درس‌هایی از معماری و شیوه زندگی کوچ برای معماری، شهرسازی و توسعه

- دبیزاسیون و توسعه پایدار
- معماری سنتی کوچ... (جمله سرخپوستان و نامه به رییس جمهور آمریکا)
- ضرورت قابل حمل بودن وسایل زندگی
- کوچ و سلامتی فیزیکی و روانی
- مدیریت غنیمت‌گرایانه
- نمونه‌های مدرن معماری و شیوه زندگی کوچنده

ساختار فیلم مستند:

- تصویربرداری در قالب دیجیتال HD 16/9
- استفاده از تصویر مجری در برخی تصاویر و صدای وی روی برخی دیگر
- تهیه دو فیلم به زبان‌های فارسی و انگلیسی (برداشت از مجری به دو زبان - دوبله مصاحبه‌های فارسی به انگلیسی و بالعکس)
- تصویربرداری در لوکیشن‌های مختلف داخل و خارج کشور (از جمله تهران، لندن، دبی، هند، شهر سوخته، یزد، قلمروهای عشایری در ایران و کشورهای همسایه)
- استفاده از تصاویر آرشیوی (از جمله انقلاب اسلامی، انقلاب سفید، انقلاب سبز، باد صبا، علف، پیدایش نفت) و نمودارهای گرافیکی بین تصاویر (رجوع به پاورپوینت تهیه شده برای طرح)

تیم تولید طرح:

مجری (نویسنده)، فیلم‌بردار (صدابردار)، کارگردان (دوربین دوم)، مسئول هماهنگی و تدارکات

وبسایت:

در کنار این فیلم وبسایتی به زبان‌های فارسی و انگلیسی راه‌اندازی خواهد شد که ضمن اطلاع‌رسانی به این کوچ‌گرایان، امکان گفتگو و مشارکت ایشان را در این طرح فراهم می‌سازد.